

1.1 MASOFAVIY TA'LIM VA MASOFAVIY O'QITISH TUSHUNCHALARI. MASOFAVIY TA'LIM TEXNOLOGIYALARI VA MODELLARI

Reja:

- 1.Masofaviy ta'lim;*
- 2.Masofaviy ta'lim texnologiyalari;*
- 3.Masofaviy o'qitish modellari.*

Masofaviy ta'lim

Masofaviy o'qitish kunduzgi, kechki va sirtqi ta'limning o'z rivojlanish yo'lidagi yangi kommunikatsion va informatsion texnologiyalarga tayangan, barcha formalari qonunlashtirilgan o'qitishni amalga oshirishdir. Shuning uchun «Masofaviy o'qitish» formasi —XXI asr ta'limi deb hisoblanmoqda.

Birinchi masofaviy ta'lim kursi 1840-yillarda Isaak Pitman tomonidan taqdim etilgan bo'lib, u stenogramma tizimini otkritkalarda stenografiyaga ko'chirilgan matnlarni pochta orqali yuborish va orqali o'rgatgan.

Keyingi paytlarda masofaviy o'qitishning ijobiyligi isbotlangan. Bu borada birinchilik uchun AQSHning NTU Milliy Texnologiya Universiteti va OU — Buyuk Britaniyaning ochiq Universitetlari kurashmoqda. Aslida hozirgi paytda masofaviy o'qitish va o'qitish muassasalari soni ularning klassifikatsiyasini keltirish uchun yetarlidir. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ular davlat va nodavlat guruxlariga bo'linib, o'zlarining o'qitish xizmatini mamlakatlarning ta'lim bozorlarida harakatga keltirmoqdalar va aksincha. Biroq, bunday ko'rinishdagi o'qitishlar ko'pincha gumanitar yo'nalishdagi o'qitishlarni o'z ichiga qamrab olmoqda. Masofaviy o'qitish sistemasining korporativ sistemasi alohida sinf bo'lib, tashkilotlar va ishlab chiqarish xodimlarining malakasini oshirishga va qayta tayyorlash uchun mo'ljallangandir. Masofaviy ta'lim — bu informatsion va kommunikatsion texnologiyalar, Elektron pochta, Internet, video konferensiya, audio, video ma'lumotlar va multimedia o'quv qo'llanmalariga asoslangan o'zoqdan turib o'qitish, o'rgatish usulidir. Masalan masofadan biror yangi mavzu yoki predmet bo'yicha ma'lumotlarni viloyatlardagi ixtiyoriy o'quv yurtlariga o'zatish mumkin. Agar joylarda bu sohada mutaxassis bo'lmasa masofadan o'qitish yagona usuldir.

Zamonaviy axborot va kommunikatsiya texnologiyalari vositalarini ta'lim jarayoniga kirib kelishi an'anaviy o'qitish usullariga qo'shimcha ravishda yangi o'qitish shakli - masofaviy o'qitish yaratilishiga omil bo'ldi.

Masofaviy ta'limda talaba va o'qituvchi fazoviy bir-biridan ajralgan holda o'zaro maxsus yaratilgan o'quv kurslari, nazorat shakllari, elektron aloqa va Internetning boshqa texnologiyalari yordamida doimiy muloqotda bo'ladilar. Internet texnologiyasini qo'llashga asoslangan masofaviy o'qitish jahon axborot ta'lim tarmog'iga kirish imkonini beradi, integratsiya va o'zaro aloqa tamoyiliga ega bo'lgan muhim bir turkum yangi funktsiyalarni bajaradi.

Masofaviy o'qitish barcha ta'lim olish istagi bo'lganlarga o'z malakasini o'zluksiz oshirish imkonini yaratadi. Bunday o'qitish jarayonida talaba interaktiv rejimda mustaqil o'quv-uslubiy materiallarni o'zlashtiradi, nazoratdan o'tadi,

o'qituvchining bevosita rahbarligida nazorat ishlarini bajaradi va guruhdagi boshqa «virtual o'quv guruhi» talabalari bilan muloqotda bo'ladi.

Ma'lum sabablarga ko'ra, ta'lim muassasalarining kunduzgi bo'limlarida tahsil olish imkoniyati bo'lmagan, masalan, sog'ligi taqozo etmaydigan, mutaxassisligini o'zgartirish niyati bo'lgan yoki yoshi katta, malakasini oshirish niyati bo'lgan kishilar uchun masofaviy o'qitish qulay o'qitish shakli hisoblanadi.

Masofaviy o'qitishda turli xil axborot va kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalaniladi, ya'ni har bir texnologiya maqsad va masala mohiyatiga bog'liq. Masalan, an'anaviy bosma usuliga asoslangan o'qitish vositalari (o'quv qo'llanma, darsliklar) talabalarni yangi material bilan tanishtirishga asoslansa, interaktiv audio va video konferentsiyalar ma'lum vaqt orasida o'zaro muloqotda bo'lishga, elektron pochta to'g'ri va teskari aloqa o'rnatishga, ya'ni xabarlarni jo'natish va qabul qilishga mo'ljallangan.

Oldindan yozilgan video ma'ruzalar talabalarga ma'ruzalarni tinglash va ko'rish imkonini bersa, faksimal aloqa, xabarlar, topshiriqlarni tarmoq orqali tezkor almashinish talabalarga o'zaro teskari aloqa orqali o'qitish imkonini beradi.

Yuqoridagilarga asoslanib, ta'lim jarayonida ayni vaqtda qayta qayta tilga olinayotgan ayrim terminlar tavsifi va ta'riflarni keltirish mumkin. Masofaviy o'qitish – eng yaxshi an'anaviy va innovatsion metodlar, o'qitish vositalari va formalarini o'z ichiga olgan sirtqi va kunduzgi ta'lim singari axborot va telekommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan ta'lim formasidir.

Masofaviy o'qitish – bu yangi axborot texnologiyalari, telekommunikatsiya texnologiyalari va texnik vositalariga asoslangan ta'lim tizimidir. U ta'lim oluvchiga ma'lum standartlar va ta'lim qonun-qoidalari asosida o'quv shart. sharoitlari va o'qituvchi bilan muloqotni ta'minlab berib, o'quvchidan ko'proq mustaqil ravishda shug'ullanishni talab qiluvchi tizimdir. Bunda o'qitish jarayoni ta'lim oluvchini qaysi vaqtda va qaysi joyda bo'lishiga bog'liq emas.

Masofaviy ta'lim – masofadan turib o'quv axborotlarini almashuvchi vositalarga asoslangan, o'qituvchi maxsus axborot muhit yordamida, aholining barcha qatlamlari va chet ellik ta'lim oluvchilarga ta'lim xizmatlarini ko'rsatuvchi ta'lim majmuaidir.

Masofaviy o'qitish tizimi – masofaviy o'qitish shartlari asosida tashkil etiladigan o'qitish tizimi. Barcha ta'lim tizimlari singari masofaviy o'qitish tizimi o'zining tarkibiy maqsadi, mazmuni, usullari, vositalari va tashkiliy shakllariga ega. Nima uchun masofaviy ta'lim kerak bo'lib qoldi? – degan savol tug'ilishi tabiiy. Bu savolga javob tariqasida quyidagilarni sanab o'tish mumkin:

Ta'lim olishda yangi imkoniyatlar (ta'lim olishning arzonligi, vaqt va joyga bog'liqligini va boshqalar).

Ta'lim maskanlariga talaba qabul qilish sonining cheklanganligi.

Ta'lim olishni xohlovchilar sonining oshishi.

Sifatli axborot texnologiyalarining paydo bo'lishi va rivojlanishi.

Xalqaro integratsiyaning kuchayishi.

Ta'lim sohasiga mo'ljallangan kompyuter vositalarini quyidagi turlarga bo'lish mumkin: umumiy foydalanishga mo'ljallangan xizmatchi dasturiy vositalar, o'rganuvchilar bilim va ko'nikmalarini tekshiruvchi dasturiy vositalar, elektron

trenajerlar, matematik va imitatsion modellashtirishga mo'ljallangan dasturiy vositalar, virtual laboratoriya dasturiy vositalari, ma'lumot-qidiruv tizimlari, avtomatlashtirilgan o'qitish tizimlari, elektron darsliklar, ekspertli o'qitish tizimlari, aqliy (intellektual) o'qitish tizimlari, avtomatlashtirilgan kasbiy faoliyat vositalari (ishlab chiqarish tizimlari yoki ularning o'qitish vositalari).

Kompyuter texnologiyalari asosidagi masofaviy o'qitish (MO') texnik infratuzilmaga asoslangan bo'lib, quyidagilardan iborat: kompyuter (o'quv ma'lumotini joylashtirish va namoyish qilish vositasi sifatida) va kompyuter tarmog'i (o'quv ma'lumotidan foydalanish imkonini beruvchi vosita sifatida). Hozirgi paytda yaratilayotgan masofadan o'qitish tizimlari bir qancha tamoyillarga asoslanadi. Bu tamoyillarga quyidagilarni kiritish mumkin: o'quv materialining tarqalishi tamoyili, o'quv materialining interaktivligi tamoyili, o'quv materialining multimediaviy tasvirlanishi tamoyili, o'quv materialining o'rganuvchi shaxsiy xususiyatlariga moslashuvchanligi tamoyili va h.k. Axborot o'quv manbalarini ikki guruhga bo'lishimiz mumkin: o'rganuvchi kompyuterida mavjud bo'lgan (lokal komponentlar) va o'quv markazi kompyuterida joylashgan (tarmoq komponentlari) o'quv manbalari.

Masofaviy ta'lim texnologiyalari

Masofaviy ta'limning asosiy texnologiyalariga quyidagilarni kiritish mumkin:

INTERAKTIV texnologiyalar:

- internet masofaviy ta'lim portali;
- video va audio konferensiyalar;
- elektron pochta orqali ta'lim;
- internet orqali mustakil ta'lim olish;
- uzoqdan boshqarish tizimlari;
- onlayn simulyator va o'quv dasturlari;
- test topshirish tizimlari.

INTERAKTIV bo'lmagan texnologiyalar:

- video, audio va bosmaga chiqarilgan materiallar;
- televizion va radio ko'rsatuvlar;
- disklarda joylashgan dasturlar.

Video va audio konferensiyalar - bu Internet va boshqa telekommunikatsion aloqa kanallari yordamida ikkita, uzoqlashgan auditoriyalarni telekommunikatsion holatda bir- biri bilan bog'lab ta'lim olish yo'li. Video va audio konferensiyalar uchun katta xajmda maxsus texnika, yuqori tezlikga ega bo'lgan aloqa kanali va o'qitishni tashkil qilish uchun xizmat ko'rsatuvchi mutaxassislarni jalb etish talab etiladi.

Internet orqali mustaqil ta'lim olish - Internetdagi ko'pgina saytlarda joylashgan katta xajmdagi ma'lumotlar ustidan mustaqil ravishda ishlash va yangi bilimlar olish yo'li. Elektron pochta orqali ta'lim-ommaviy Internet xizmatlaridan foydalangan holda talaba va o'qituvchi o'rtasida xatlar orqali muloqot o'rnatib ta'lim olish yo'li. U yordamida xar xil test, vazifa, savol-javob va ko'rsatmalarni

(matn, grafika, multimediya, dasturlar va boshqa ko‘rinishda) yuborish hamda qabul qilish mumkin.

Masofadan boshqarish tizimlari - murakkab dastur, tizim va uskunalarni real holatda boshqarish va ularda ishlash imkoniyatlarini yaratuvchi maxsus tizimlar yordamida 16 bilim olish yo‘li. Masofadan boshqarish tizimlarining asosiy vazifasi talabaga faqatgina amaliy bilimlarni berishdan iborat bo‘lishi mumkin.

Simulyator, elektron darsliklar va o‘quv dasturlar - nazariy va amaliy bilimlarni kompyuter dasturlari orqali talabalarga off-layn holatida yetkazish yo‘li. Simulyator va elektron darsliklar hozirgi kunda ta‘lim sohasida juda keng qo‘llanilmoqda.

Test topshirish tizimlari - bu maxsus dasturlar yordamida talabalarning amaliy va nazariy bilimlarini tekshirib, ularni baholash uchun xizmat qiladi. Internetning masofaviy ta‘lim portali bu maxsus

Internet saytlar (on- layn resurslar) bo‘lib, ularning asosiy vazifasi ta‘lim jarayonini tashkil qilish, talaba va o‘qituvchi o‘rtasida elektron on-layn muloqotni o‘rnatish, o‘qituvchilarga o‘quv materiallarni joylashtirish va talabalarga ushbu ma‘lumotlar bilan ishlashga hamda

boshqa masofaviy ta‘lim servislaridan foydalanishga imkoniyat yaratishdan iborat.

Masofaviy o‘qitish modellari

Birlamchi model. Ushbu model fakat masofaviy o‘quvchilar bilan ishlash uchun yaratiladi. Ularning har bittasi virtual o‘qituvchiga birlashtirilgan bo‘lishadi. Konsultatsiyalar va yakuniy nazoratlarni topshirish uchun esa regional bo‘limlar bo‘lishi shart. Shunday o‘quv kurslarda o‘qituvchi va o‘quvchilarga o‘quv shaklini va formasini tanlashda katta imkoniyatlar va ozodliklar beriladi. Bu modelga misol qilib Buyuk Britaniyaning Ochiq Universitetidagi (<http://www.ou.uk>) ta‘limni olish mumkin.

Ikkilamchi model. Ushbu model masofaviy va kunduzgi ta‘lim o‘quvchilar bilan ishlash uchun yaratiladi. Ikkala guruxda bir xil o‘quv dasturi va darslar jadvali, imtixonlar va ularni baxolash mezonlari mavjud. Shunday o‘quv muassasalarda kunduzgi kurslarning soni masofaviylarga karagandako‘p. Ushbu masofaviy kurslar pedagogika va uslubiyotdagi yangi yunalishlarni izlanishlarida qo‘llaniladi. Bu modelga misol qilib Yangi Angliya va Avstraliya Universitetidagi (<http://www.une.edu.au>) ta‘limni olish mumkin.

Aralashgan model. Ushbu model masofaviy va kunduzgi ta‘lim turirlarini integratsiyalashtirish uchun yaratiladi. O‘quvchilar o‘quv kursning bir qismini kunduzgi, boshqa qismini esa masofadan o‘qiydi. Shu bilan birga bu ta‘lim turiga virtual seminar, prezentatsiyalar va lektsiyalar utkazish ham kiradi. Bu modelga misol qilib Yangi Zelandiyadagi Massey Universitetidagi (<http://www.massey.ac.nz>) ta‘limni olish mumkin.

Konsortsiy. Ushbu model ikkita universitetlarni bir biri bilan birlashtirishni talab qiladi. Ushbu muassasalardan biri o‘quv kurslarni tashkil qilib ishini ta‘minlasa, ikkinchisi esa ularni tasdiqlab, kurslarga o‘quvchilarni ta‘minlaydi. Shu bilan birga bu jarayonda butun universitet emas, balki bitta kafedra yoki markazi yoki universitet o‘rnida ta‘lim sohasida ishlaydigan korxonalar ham qatnashishi mumkin. Ushbu modelda o‘quv kurslarni doimiy ravishda nazorat qilish va muallif

huquqlarini tekshirish zarur bo'ladi. Bu modelga misol qilib Kanadadagi Ochik O'quv Agentligidagi (<http://www.ola.bc.ca>) ta'limni olish mumkin.

Franchayzing. Ushbu model ikkita universitetlar bir biri bilan o'zlari yaratgan o'quv kurslar bilan almashishadi. Masofaviy ta'lim sohasida yetakchibo'lgan o'quv muassasa bu sohada ilk qadam kuyadigan muassasaga o'zining o'quv kurslarni takdim qiladi. Ushbu modelda ikkala muassasa o'quvchilari bir xil ta'lim va diplomlar olishadi. Bu modelga misol qilib Ochik Universitet Biznes maktabi va Sharkiy Yevropa Universitetlari bilan bo'lgan hamkorligi bo'lishi mumkin.

Validatsiya. Ushbu model universitet va uning filiallari bilan bo'lgan munosabatlariga o'xshash. Bu modelda bitta universitet o'quv o', diplomlarni kafolatlasa, qolgan bir nechta universitetlar o'quvchilarni ta'minlaydi.

Uzoqlashgan auditoriyalar. Ushbu modelda informatsion va kommunikatsion imkoniyatlar keng foydalaniladi. Bitta o'quv muassasada bo'lib o'tgan o'quv kurslar videokonferentsiyalar, radiotranslyatsiyalar va telekomunikatsion kanallar orqali sinxron telekursatuvlar kurinishida boshqa auditoriyalarga uzatiladi. Aralashgan model bilan farqi shundaki, bu modelda o'quvchilar kunduzgi ta'limda qatnashmaydi. Bu modelga misol qilib AQShning Viskonsing Universitetidagi va Xitoyning markaziy radio va televidenie Universitetidagi ta'limni olish mumkin.

Proektlar. Ushbu model davlat yoki ilmiy izlanish maqsadidagi dasturlarni bajarish uchun yaratiladi. Asosiy ish masofaviy ta'lim mutaxassislari va pedagoglar to'plangan ilmiy-metodik markazga tushadi. Ushbu modelda yaratilgan kurslar aholining katta qismiga namoyish qilinib o'z vazifasini bajargandan keyin to'xtatiladi. Bu modelga misol qilib Afrika, Osiyo va Lotin Amerikadagi rivojlanmagan mamlakatlarida o'tkazilgan qishloq hujaligi, soliqlar va ekologiya haqidagi utkazilgan har xil kurslar bo'lishi mumkin.

Nazariy savollar

- 1.Masofaviy ta'lim tizimini tushuntirib bering?*
 - 2.Masofaviy ta'lim tarixini tushuntirib bering?*
 - 3.Masofaviy ta'lim texnologiyalarini tushuntirib bering?*
- Masofaviy o'qitish modellarini tushuntirib bering?*